

INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AFZALIKLARI.

Adxamova Muslima Akmaljon Qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti.

Annotatsiya

Ushbu maqolada interfaol metodlarning hozirgi ta’lim jarayonidagi o‘rni, ularning samaradorlik jihatlari, o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishda tutgan o‘rni keng yoritilgan. Interfaol metodlar mohiyati, ularning turlari, afzalliklari, o‘qituvchi faoliyatini yengillashtirishdagi roli hamda zamonaviy ta’lim talablaridan kelib chiqqan holda pedagogik jarayonda qo‘llashning ahamiyati batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada interfaol metodlardan foydalanishda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari, amaliy misollar hamda tajriba-sinov asosida olingan pedagogik natijalar bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: interfaol metod, ta’lim texnologiyasi, zamonaviy ta’lim, o‘quv jarayoni, o‘qituvchi faoliyati, guruhlarda ishlash, hamkorlikda o‘rganish, pedagogik yondashuv, aqliy hujum, klaster, mustaqil fikrlash, faol o‘qitish.

Kirish

Hozirgi davrda ta’lim jarayoni tubdan yangilanib, o‘qitishning zamonaviy metodlariga bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Buning sababi — jamiyatning har bir sohasi kabi ta’lim ham innovatsion yondashuvlarga tayanishi zarur bo‘lgan muhim tizimdir. Interfaol metodlar esa ta’lim jarayonini samarali, o‘quvchini faollashtiruvchi, ularning bilim olish jarayonida bevosita ishtirokini ta’minlovchi vositalar sifatida alohida ahamiyatga ega. Mazkur metodlar o‘quvchini dars jarayonining markaziga qo‘yadi, ularning fikrlash, muloqot, tahlil qilish, ijodiy yondashuv va hamkorlikdagi faoliyatini kengaytiradi. Shu bois interfaol metodlardan foydalanishning afzalliklari ta’lim tizimi uchun strategik muhim masala sifatida qaraladi.

Avvalo, interfaol metodlarning mohiyati o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro muloqotning faolligi, tenglik asosidagi bilim almashinuvi va jarayonning boshqarilishi bilan bog‘liq. An’anaviy o‘qitish jarayonida o‘qituvchi asosiy axborot beruvchi, o‘quvchi esa tinglovchi sifatida qolib ketgan bo‘lsa, interfaol metodlarda o‘quvchi mustaqil izlanadi, savol beradi, mulohaza yuritadi, muammoni hal qilish jarayonida faol ishtirok etadi. Bu jarayon o‘z navbatida o‘quvchilarda mas’uliyat, fikrlash madaniyati va o‘z fikrini asoslab berish ko‘nikmasini shakllantiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi “Ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarorida ham o‘qituvchilarning metodik savodxonligini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Shu bois interfaol metodlardan oqilona foydalanish bugungi pedagogning asosiy kasbiy ko‘nikmalaridan biridir.

Shunday ekan, interfaol metodlardan foydalanish nafaqat dars mazmunini boyitadi, balki o‘quvchining tafakkuri, nutqi, muloqot ko‘nikmasi, mustaqil fikrlashi va ijodiy salohiyatini rivojlantiradi.

Asosiy qism

1. Interfaol metodlarning nazariy asoslari

“Interfaol” so‘zi inglizcha interactive so‘zidan olingan bo‘lib, “o‘zaro harakat” yoki “o‘zaro muloqot” degan ma‘noni bildiradi. Pedagogika fanida bu atama o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi faol, ikki tomonlama o‘rganish jarayonini anglatadi.

Interfaol ta’limning asosiy maqsadi — o‘quvchilarning faol bilish jarayonini tashkil etish, ularni darsda ishtirokchi sifatida jalb qilish va bilimlarni mustaqil o‘zlashtirishiga sharoit yaratishdir.

Pedagog olimi R. Mavlonova (2022) ta’kidlaganidek, “interfaol metodlar o‘quvchi tafakkurini faollashtirish, o‘rganish motivatsiyasini oshirish va ijtimoiy muloqotni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir”.

2. Interfaol metodlarning asosiy turlari

Ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan interfaol metodlar ko‘p, ammo quyidagi turlar amaliyotda eng samarali hisoblanadi:

“Aqliy hujum” (Brainstorming) — o‘quvchilarni erkin fikrlashga, g‘oya va yechimlarni taklif etishga o‘rgatadi. Masalan, “Tabiatni asrash uchun nimalar qilish mumkin?” degan savolga barcha o‘quvchilar fikr bildiradi.

“Klaster” — markaziy tushuncha (masalan, “Mehnat”) atrofida bog‘liq g‘oyalarni yozish orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

“Sinkveyn” — mavzuni qisqa 5 qatorli she’r shaklida umumlashtirish. Bu usul o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini kuchaytiradi.

“Insert” — matn bilan ishlashda belgilar (“V” – bilaman, “+” – yangi, “–” – bilmayman) orqali o‘z bilimini tahlil qilish imkonini beradi.

“Juftlikda ishlash” va “Kichik guruhlarda ishlash” — hamkorlikda o‘rganish, muhokama qilish, jamoaviy fikrni shakllantirish imkonini yaratadi.

“Debat” yoki “Bahs-munozara” — turli nuqtayi nazarlarni himoya qilish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Bu metodlar o‘quvchining nafaqat bilimini, balki shaxsiy faolligini, nutq madaniyatini va jamoada ishlash salohiyatini ham oshiradi.

3. Interfaol metodlarning afzalliklari

Interfaol metodlardan foydalanish quyidagi pedagogik afzalliklarga ega:

Bilishga qiziqishni oshiradi. O‘quvchilar darsda passiv tinglovchi emas, faol ishtirokchi bo‘ladi.

Mustaqil fikrlashni shakllantiradi. Har bir o‘quvchi muammoni o‘zi tahlil qiladi va o‘z nuqtayi nazarini bildiradi.

Ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. “Aqliy hujum” yoki “Sinkveyn” kabi metodlar o‘quvchilarni yangicha g‘oya izlashga undaydi.

Muloqot va hamkorlikni kuchaytiradi. Guruhli ishlar orqali o‘quvchilar bir-birini tinglashni va jamoaviy qaror qabul qilishni o‘rganadi.

O‘qituvchining boshqaruv rolini yengillashtiradi. Interfaol darsda o‘quvchi markazda bo‘lib, o‘qituvchi faqat yo‘naltiruvchi rolni bajaradi.

Darsning samaradorligini oshiradi. O‘quvchilar mavzuni chuqur o‘zlashtiradi, chunki bilim amaliy faoliyat jarayonida hosil bo‘ladi.

Masalan, “Insert” metodidan foydalanilgan adabiyot darslarida o‘quvchilar o‘qilgan matnni tahlil qilishni, faktlarni ajratishni, yangi bilimlarni qayd etishni o‘rganishadi. Natijada, ularning o‘qish saviyasi va mantiqiy fikrlash darajasi sezilarli oshadi.

4. Interfaol metodlarni qo‘llashda o‘qituvchining roli

Interfaol metodlar samaradorligi, eng avvalo, o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi va metodik madaniyatiga bog‘liq. O‘qituvchi quyidagilarga e‘tibor qaratishi lozim:

Har bir dars uchun aniq maqsad qo‘yish;

Mavzuga mos metod tanlash;

O‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish;

Guruh yoki juftlik faoliyatini tizimli tashkil etish;

Dars yakunida tahlil va refleksiya o‘tkazish.

Pedagogika tajribasida ko‘rilganidek, interfaol metodlardan foydalangan darslarda o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon etadi, ularning bilimni o‘zlashtirish ko‘rsatkichi 25–30% ga yuqori bo‘ladi.

5. Interfaol metodlarning amaliy qo‘llanilishi (misol sifatida)

Masalan, “Aqliy hujum” metodini “Ona tili” fanida “Gap bo‘laklari” mavzusini mustahkamlashda quyidagicha qo‘llash mumkin:

O‘qituvchi o‘quvchilarga “Gapning asosiy bo‘laklarini nomlang” degan topshiriq beradi. Har bir o‘quvchi navbat bilan o‘z fikrini bildiradi. So‘ngra javoblar umumlashtirilib, jadvalda tahlil qilinadi.

Natija: o‘quvchilar faolligi oshadi, o‘z fikrini ochiq bayon etishga o‘rganadi va mavzu yaxshiroq o‘zlashtiriladi.

Xulosa

Interfaol metodlardan foydalanish zamonaviy ta’lim jarayonining asosiy talablaridan biri bo‘lib, ta’lim sifatini oshirishda, o‘quvchilarning bilish jarayonini faollashtirishda, mustaqil fikrlash va ijodkorlik salohiyatini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Bugungi globallashtirish davrida ta’lim jarayonining mazmuni, usullari va texnologiyalarini yangilash zaruriyati kuchaygan bir sharoitda interfaol metodlar o‘quv jarayonini modernizatsiya qilishning eng samarali vositalaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda. O‘quvchi shaxsini rivojlantirishga yo‘naltirilgan bunday metodlar mazmunan ham, shaklan ham an’anaviy o‘qitishdan tubdan farq qiladi.

Interfaol metodlar dars jarayonini bir yoqlama bilim berish shaklidan chiqarib, ikki tomonlama muloqot, hamkorlik va faol munozara asosiga quradi. Bu jarayon o‘quvchilarga o‘z fikrini mustaqil shakllantirish, yangi g‘oyalarni ilgari surish, turli holatlarni tahlil qilish hamda muammolarni yechishga ijodiy yondashish imkonini yaratadi. Ayniqsa, “Aqliy hujum”, “Insert”, “Klaster”, “Baliq skeleti”, “Sinkveyn”, “Debat” kabi metodlar o‘quvchi tafakkurining faollashuviga, bilimni mustahkamlashga va o‘zlashtirish darajasining oshishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning motivatsiyasi 30–40 foizga, muloqot faolligi 60 foizga, mavzu bo‘yicha bilimni eslab qolish ko‘rsatkichi esa 25–35 foizga oshadi. Bu esa zamonaviy ta’limda interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligini ilmiy jihatdan ham tasdiqlaydi.

Shuningdek, interfaol metodlar orqali o‘quvchilar o‘zaro suhbatlashish, fikr almashish, guruhda ishlash, jamoa oldida o‘z fikrini himoya qilish kabi ko‘nikmalarni egallaydi. Bunday ko‘nikmalar nafaqat o‘quv jarayonida, balki hayotda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bugungi kunda mehnat bozori mustaqil qaror qabul qila oladigan, tez fikrlaydigan, ijodkor, jamoada ishlay oladigan, tanqidiy va tizimli fikrlashga ega insonlarni talab qilmoqda.

O‘qituvchining roli ham interfaol ta’limda tubdan o‘zgaradi. U endi faqat ma’ruzachi emas, balki yo‘naltiruvchi, fasilitator, tashkilotchi sifatida maydonga chiqadi. Bu esa o‘qituvchidan yuqori pedagogik mahorat, metodik kompetensiya va zamonaviy texnologiyalarni chuqur bilishni talab qiladi. O‘qituvchi interfaol metodlarni puxta rejalashtirib, maqsadga mos tanlagan taqdiridagina dars jarayonida yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–5812-son qarori, 2019-yil 6-sentabr.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Milliy o‘quv dasturi” haqidagi qarori, 2021-yil.
4. Mavlonova R., To‘xtayeva O., Inoyatov A. Pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Fan, 2022.
5. R. Mavlonova. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. — Toshkent: Innovatsion ziyo, 2023.
6. Qodirova N., Murodova M. Interfaol metodlar va ularni amaliyotga joriy etish. — Toshkent: Tafakkur, 2021.
7. Karimova D. Interfaol o‘qitish metodikasi. — Samarqand, 2023.
8. Jalolov J. J. Pedagogik innovatsiyalar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
9. Joyce B., Weil M., Calhoun E. Models of Teaching. — Boston: Allyn & Bacon, 2019.
10. Brown H. Douglas. Teaching by Principles: An Interactive Approach. — New York, 2021.
11. Slavin R. Cooperative Learning: Theory, Research and Practice. — Boston: Allyn & Bacon, 2020.
12. Vygotsky L.S. Mind in Society. — Harvard University Press, 1978 (ta’lim jarayonida interfaol yondashuvlarning psixologik asoslari sifatida).